

др Милутин Ђуричић,
адвокат у пензији из Пећи

RES MANCIPI У АЛБАНСКОМ ОБИЧАЈНОМ ПРАВУ

У римском праву није довољно проучен појам *res mancipi*. Тај појам се посматра из угла правне статике, као одељак стварног права. Верује се да су у старом Риму ствари по својој физичкој природи биле *res mancipi* или *res nec mancipi*. Проучавање албанског обичајног права омогућава нов методолошки приступ проучавању *res mancipi* из угла правне динамике, тј. као категорије облигационог права која се састоји из чврстих уговора ослоњених на стварање и чување бесе. Беса је окосница албанског обичајног права као што је *fides* темељ римске правне динамике. Беса се ослања на лично јемство - дорзонију а *fides* на *sponsio* и *mancipatio*. Уговори ослоњени на беси чувају се код Албанаца на Косову и Метохији до наших дана. То допушта прегледно, потпуно и логично објашњење појма *res mancipi*.

Кључне речи: Уговори. – *Sponsio*. – *Mancipatio*. – *Pretor*. – *Fides*. – *Res mancipi*.

У албанским племенским правним обичајима постоје институти који су по форми и садржају идентични са установама римског права. Извори римског права раног периода су *leges regiae*, а арбанашког обичајног права међуплеменске нагодбе - кануни, који се називају и бесама. Код Римљана је постојао *tribus*, а код Албанаца постоји *fis* (племе). У Риму је постојао *pater familias* са својом *patria potestas*, а код Албанаца постоји господар куће (алб. *i zoti të shtëpisë* - буквално бог куће) са својом моћи (алб. *fuqia*) и правом на живот и смрт својих укућана. Отуда и код Римљана и код Албанаца многобоштво. Патријархално ропство постојало је у Риму и још постоји код Албанаца на Косову и Метохији. Код Римљана и код Албанаца познати су крвна освета, женидба куповином невесте, брак са манусом (ручни девери), агнатско сродство и наслеђивање, *fides* (алб. беса). Римљани знају за *mala fides*, а Албанци за вероломство. Код Римљана се кршење *fides* санирало помоћу *conjuratores*, а код Албанаца помоћу саклетвеника (алб. *beja*). И *fides* и *besa* су сакралне нарави зато што су зајемчени животима људи. Њихово непоправљиво кршење се сакрално кажњава (рим. *sacer esto* - биће посечен). За обавезе засноване на *fides* или беси одговара се главама људи.

Облигационо право је богато и разноврсно у римском праву и арбанашким обичајима. Ту су разноврсни уговори: трампа, купопродаја, залога (алб. *pëng*), зајам, послуга, најам, остава, грађење, поклон, коцка и многи други. Правном промету је допуштено све што је могуће

извршити. Код Албанаца се правни промет обавља путем давања (*më dhonë*), чињења (*më banë*) и одговорности главом (*më dorezue*). Код Римљана се правни промет обавља путем *dare, facere* и *praestare*. Римљани су имали сакралног гаранта уговора (*sponsor, praes, pretor*). Албанци за све то имају личног јемца - дорзона (алб. *dorë zenë* - ухваћен руком). Одговорност животом за обавезу утиче на постојање веома строгог и сличног формализма и симболике и код Римљана и у албанским обичајима.

Римско право дели ствари на *res mancipi* и *res nec mancipi*. Албански обичаји деле их на *gjë dorëzuar* и *gjë i pa dorëzuar*. *Gjë dorëzuar* су осигурани личним јамцем - дорзоном. *Gjë i pa dorëzuar* нису. Радозналост привлачи њихово проучавање које доводи до сазнања да су *gjë dorëzuar* у ствари *res mancipi*, а *gjë i pa dorëzuar* - *res nec mancipi*. Тако се из обичајног права Албанаца долази до још једне форме и садржине римског правног института. Обичајно право Албанаца има прворазредан значај као извор римског права. Оно је неопходна допуна постојећим изворима који су непотпуни, интерполирани, модификовани или изгубљени.

Арбанашка реч *gjë - gja* је именица женског рода са значењем: имовина, благо, стока, марва, ствар, предмет, нешто (1). У народном говору употребљава се и у смислу значења обавезе и права. Глагол *dorëzoi* значи предати, уручити, рукоположити (2). Садржај израза упућује готово на подударност са римским изразом *manus-capere* од чега је изведена римска манципација. Арбанашка дорзонија значи предају ствари на сигналан начин, "препоручено". То значи да је и у Риму форма сигурне предаје ствари била манципација. Код Албанаца преносилац нема поверења да непосредно преда ствар прибавиоцу, нити прибавилац да је од преносиоца прими. У облигационом односу постоји онтолошка противречност утолико већа уколико је неповерење веће а заштита слабија. Свака страна боји се да ће бити преварена, да друга страна неће поштовати уговор *stricti verbis*. У друштву где одсуствује државна власт уговор стеже јамац, арбанашки дорзон, римски спонзор. Он узима ствар од преносиоца и предаје прибавиоцу. Спонзор је лице од поуздања повериоца и дужника. Адем Лукај, судија Уставног суда Србије саопштава, седамдесетих година, да код Албанаца у облигационом односу свака ствар треба да прође кроз три руке: од преносиоца дорзону а од дорзона прибавиоцу. Тако је промет сигуран. Сигурно је тако било и у римском облигационом праву. Манципација је форма сигурног преноса ствари - од преносиоца спонзору, а од спонзора прибавиоцу. Арбанашка дорзонија састоји се од личне одговорности за уговор, строге форме преноса и заштите прибавиоца. Ту је римски спонзор, манципат и претор.

Ствар (*res*) није по својој природи *mancipi*. Она то постаје пролазом кроз облигациони однос, осигуран спонзором, извршен путем манципације, заштићен претором. Зато треба анализирати настанак чврстог уговора зајамченог спонсијом, извршеног манципацијом и заштићеног

(1) Микел Ндреца, *Албанско-српскохрватски речник*, Приштина, 1976, стр. 102, 105.

(2) *Op. cit.*, стр. 61.

претором. Кроз то се сагледава превазилажење неповерења међу странкама и стварање *fides*, арбанашке бесе.

І. НАСТАНАК ЧВРСТОГ УГОВОРА

Код Албанаца чврст уговор настаје консенсусом странака и пактом о заштити - дорзонијом. Дорзонија је лично јемство за које се одговара животом. Дорзонија конституише чврст облигациони однос; то је римски *sponsio*. Дорзонија је и строга форма преноса ствари, римска манципација. Дорзон је још и судија у спору између прибавиоца и преносиоца, што је код Римљана улога претора.

а) Конституисање уговора

У римском праву установа спонсије проучава се одвојено од уставне манципације. Њих треба проучавати заједно. У албанским обичајима манципација наступа после спонсије. Спонсор конституише уговор и извршава престације.

Да би се конституисао облигациони однос треба премостити природно неповерење међу уговарачима посредством човека од узајамног поуздања. То је спонсор, који животом одговара за престације прибавиоца и повериоца. Он се ангажује без сопственог економског интереса (*sine causae*). Пред тим спонсором (алб. дорзоном) и форумом (најмање један човек) странке прецизирају узајамне обавезе на *dare* или *facere*. То је усмени уговор *stricti verbis*. Спонсор (алб. дорзон) памти садржину споразума и, ако нађе да за престације странака може животом одговарати, ангажује се за закључење пакта о заштити. Једном стипулацијом обавезује се преносилац спонзору. Спонсор пита: "Обећаваш ли Рустом Рустеми да ћеш Ђазим Бериши дати (учинити) оно што си рекао"? Ако добије потврдан одговор преузима јавну одговорност за дужника речима упућеним повериоцу: "Ђазиме ја ти одговарам да ћеш из моје руке добити ствар коју ти је Рустем Рустеми обећао". Поверилац упита: "Беса?" а спонсор одговара: "Беса, бес". Тиме је конституисан уговор. Без уздања у државну заштиту, поуздање међу уговарачима је успостављено. То је сакрално поуздање за које се одговара животима. Да би ствар постала *res mancipi* потребно је још извршење уговора.

Методолошка примена овог правног обичаја на римско право доводи до сазнања да су и Римљани закључивали уговоре на исти начин. Дужник је за обавезу залагао живот спонзору, а спонсор повериоцу. Залагање живота обавезивало је на строгу форму извршења уговора - манципацију.

б) Извршење уговора

После закључивања уговора настаје процес његовог извршавања - манципација. Једна страна уговорница треба прва да изврши своју престацију. То не чини лично већ посредством спонсора. Тако настаје дужничко-поверилачки однос. Преласком ствари из руку преносиоца у руке прибавиоца она постаје *res mancipi*. Тај прелаз се врши посредовањем спонсора. Кад ствар постане *res mancipi* уговор се више не може

раскидати. Дужник је у обавези да у одређеном року, на одређени начин, у одређеном облику, изврши своју престаџију. И то опет посредством спонсора. Спонсор, опет, из своје руке, у присуству дужника или једног сведока предаје ствар повериоцу. Извршењем од стране спонсора ствар постаје *res mancipi*.

Ваља нагласити да путем спонсије (алб. дорзонија) Албанци преносе све ствари и права осигурана бесом. То не мора увек бити физичка предаја из руке у руку у буквалном смислу. Могу бити и гестови руком - показивање ствари која се предаје, корачање међама земљишта које се преноси, слање поруке спонзору да плати итд.

Тако строга процедура омогућава улазак робова у облигационе односе (*adiecticiae qualitatis*). Спонсор је квалитет за чврст облигациони однос. Њему се залаже живот за обавезу. Господар више цени живот свога роба од евентуалне штете из уговора који је овај закључио. Када је један господар куће у Ругови наредио сину повраћај на пијаци скупо купљеног коња, син је одговорио да је дао спонсора (алб. дорзон). Господар је молио спонсора да се дезангажује, али је овај одбио уз образложење да је дао реч пред људима (форум).

Спонсор је, дакле, био *praes* у римском праву. Животом је одговарао за извршење престаџије из конкретног уговора. Само што је код Римљана спонсор имао више назива.

Но, прибавиоца треба штитити и после извршења уговора. Ту код Албанаца опет остаје дорзон, а код Римљана претор.

в) Спонзор као претор

Res mancipi се чувају животима. Странке не могу једна од друге захтевати поништење уговора и повраћај ствари. За квалитет сваке *res mancipi* спонсор одговара прибавиоцу а преносилац спонзору. Сваки једностранни покушај раскида уговора сматра се покушајем вероломства (алб. *besëthya*) и *sacer esto* (алб. "дорзон је посечен"). Ко посече дорзона посекао је своју главу - гласи арбанашка пословица.

То је нарочито важно код преноса права на слободу. Пошто спонсор (дорзон) пренесе дозволу за слободно кретање дужника крви, поверилац крвног дуга не сме га убити зато што зна да ће га дорзон осветити. Кад спонсор гарантује да је нека женска особа слободна да се преуда, ранији вереник јој не сме убити потоњег мужа. Упротивном спонсор би убио вероломника. Ако спонсор не би голио вероломника, оштећени би га убио као помагача (алб. *hjekës*).

Кад имовински дужник не подмири повериоца спонзор ће га подмирити из своје имовине. Затим се може регресирати како хоће: непосредном пленидбом дужникових ствари (у присуству сведока), превођењем регресног дужника у дужничко ропство док га племе не откупи, принудом да плаћа радом ("знојем"). Пркосног дужника може чак и убити, што се код Албанаца данас ретко дешава. Тако је спонсор судија регресном дужнику.

Између повериоца и дужника нема суђења пред већем стараца (алб. плећнија) код уговора осигураних спонсијом. Све спорове између повериоца и дужника суди спонсор (дорзон). Када је један купац краве из села Ђушке код Пећи седамдесетих година приговорио уговорену ко-

личину млека, спонсор је пресудио: да крава остане купцу уз нижу цену. У другом случају из околине Истока продавац није хтео да уступи продату њиву купцу. Спонсор је запретио да ће купцу уступити своју њиву и по свом нахођењу регресирати се од продавца. Зато је продавац морао да уступи њиву купцу.

Треба поновити да спорове око *res mancipi* пресуђује спонсор (алб. дорзон). Ако би један од уговарача изнео спор пред веће старца (алб. плећнија), оно би упитало за дорзона, тј. спонсора и пресудило онако како одлучи спонсор.

Отуда се са пуном сигурношћу може констатовати да је спорове из чврстог уговора и код Римљана пресуђивао спонсор. Он је био судећа власт коју су странке изабрале. Код Албанаца је дорзон још задржао и судећу функцију за уговор који је заштитио животом. У римском праву су се са развојем државе мењали и називи за судећу улогу спонсора. Он је у поступку конституисања уговора *спонсор*, у поступку извршења уговора *praes*, а у поступку суђења *pretor*. Логичан је закључак да је било онолико претора колико је било спорова из чврстог уговора, из облигационог односа осигураног помоћу *fides*.

II. ЗАКЉУЧАК

Сматрам да је доказано да су арбанашке *gjë dorëzuar* у ствари *res mancipi* римског права, да *res mancipi* није нека статичка, природна, физичка особина ствари - како се у науци погрешно мисли - већ да су то ствари које су прошле кроз облигациони однос осигуран помоћу *fides*.

Res mancipi могу бити све непокретне и покретне ствари које су *in commercio*. *Extra commercio* су *res sanctae*, *res sacrae*, *res religiosae* и *ager gentilicus*. Ни код Албанаца нису у промету животи људи, богомоље, гробови и племенске шуме и пашњаци.

Res mancipi могу бити и права (дозвола за излазак дужника крви из кућног притвора, дозвола да се испрошена или разведена жена преуда, право грађења, службености, све обавезе из уговора, сем поклона).

Zares mancipi карактеристично је да облигациони однос прође кроз строгу форму спонсије и манципације. Претор штити *res mancipi* од евикције. Он, као спонсор, зна чија је својина ствар која је предата прибавиоцу.

Res nec mancipi немају форму спонсије и манципације. Њихов промет је несигуран и опозив (на пример: поклон). Свака страна може једнострано раскидати уговор, извршити га или не извршити, плаћати ако хоће, кад хоће, чиме хоће и колико хоће. *Res nec mancipi* се штите свађом (рим. *querela*) и одбојем. Свађом се изазива интервенција јавности ради постизања компромиса о суђењу пред већем старца. *Res nec mancipi* немају ни спонсора ни *fides*. Ако дође до суђења потребна је дуга процедура заклетви са саклетвеницима (рим. *conjuratores*, *colaudantes*), која је дуга и скупа. То је разлика *res nec mancipi* од *res mancipi*.

Тако нам албанско обичајно право осветљава још један институт римског права. То је уочавао проф. др Драгомир Стојчевић, када је у октобру 1973. године рекао: "Албанско обичајно право је нов извор римског права. Оно ће се морати другачије него до сада проучавати".

Констатација професора Стојчевића временом се показује истинитом. И овај напис показује колико су *res mancipi* значајне са друштвеног аспекта. Спонсија и манципација штите облигационе односе у бесуд-

ним временима од претварања контракта у деликт, превазилазе неповерење међу странкама а воде порекло из људске природе и времена пре настанка државног правног механизма.

(Примљено 6. 10. 1991)

Dr. Milutin Đurđić,
Retired Practicing Lawyer, Peć

RES MANCIPI IN ALBANIAN COSTOMARY LAW

Summary

In Roman law there exists a classification of property into *res mancipi* and *res nec mancipi*. The author studied this classification at the Albanian population in Kosovo and Metohia, where there still existed ancient forms of many legal institutes from the past. The above two kinds of property are found by the author to exist in the form of *gjë dorëzuar* and *gjë i pa dorëzuar* in Albanian folk law.

A property (thing) is not a *res mancipi* according to its natural physical properties, but becomes such in the process of concluding, execution and protection of a firm contract, which is guaranteed by means of the *fides*. And *fides* takes place by sponsoring and *mancipatio*. A sponsor is a free man who is responsible by pledging his life for the specific obligation relationship between the one transferring the right and the one acquiring it. He is the one preserving the *fides* (trust) between distrustful parties in the process of creation, execution and protection of every obligation.

The sponsor is called in Albanian *dorzon* both in the procedure of concluding and of execution and protection of the contract. There exist in Roman law several terms concerning the same person depending on the function performed by such person: at the moment of conclusion, he is a sponsor, at the time of execution, he is a *praes*, while in his protective function he is called *pretor*. This custodian of firm faith settles all disputes concerning the *res mancipi*.

The trade in *res mancipi* is absolutely sure because the sponsor guarantees by his life for the obligation of the debtor. *Mancipatio* is a recommended form of the transfer of the property (thing): out of the hand of the one transferring it to the hands of the sponsor - in order for the latter to hand it over to the one acquiring it.

Even today the Albanians effect the transfer of property through "three hands" (the one transferring - to *zon* - the one acquiring). This is a way of their protection against unilateral breaking of contract, non-fulfilment of the obligation *stricti verbis*, eviction and transforming the contract into a criminal offence.

The phenomenon of *res mancipi* finds its origin in the tribal society, where a sponsor as a man of mutual trust, replaces the protection subsequently provided by the mechanism of state power. The procedure of *sponsio* and *mancipatio* prevents murders and blood revenge (*vendetta*) in distrustful tribal communities.

Key words: *Contracts. – Sponsio. – Mancipatio. – Pretor. – Res mancipi.*

dr Milutin Đuričić,
avocat à la retraite de Peć

RES MANCIPI DANS LE DROIT COUTUMIER ALBANAIS

Résumé

Dans le droit romain, il existe la division des choses en *res mancipi* et *res non mancipi*. L'auteur a étudié cette division chez les Albanais au Kosovo et en Metohie, où de nombreux anciens instituts existent toujours dans leur forme la plus vieille. Il a trouvé que chez les Albanais il y a la division des choses en *gjë dorëzuar* et *gjë i pa dorëzuar* et que cela est en fait la division en *res mancipi* et *res nec mancipi*.

Une chose n'est pas *res mancipi* de par ses qualités physiques naturelles, mais elle le devient au cours du processus de la conclusion, de l'exécution et de la protection d'un contrat solide, assuré à l'aide de *fides*. Or, *fides* intervient par la sponson et par la mancipation. Le sponson est un homme libre qui répond par sa vie d'un rapport d'obligation concret entre le transféreur et l'acquéreur, il maintient *fides* entre les parties méfiantes au cours de la création, de l'exécution et de la protection de toutes sortes d'obligations. Chez les Albanais le sponson s'appelle *dorzon* aussi bien au cours de la conclusion qu'au cours de la procédure de l'exécution du contrat. Dans le droit romain, il y a plusieurs termes pour désigner la même personnalité selon la fonction qu'elle exerce: au moment de la signature du contrat c'est *sponson*, au moment de l'exécution c'est *praes*, et au moment de la protection c'est *pretor*. Ce gardien de la ferme confiance juge de tous les litiges au sujet de *res mancipi*.

Le trafic de *res mancipi* est absolument sûr car le sponson garantit par sa vie l'obligation du débiteur. *Mancipatio* est la forme recommandée du transfert des choses: des mains du transféreur dans celles du sponson pour qu'il la remette au acquéreur. Aujourd'hui encore, les Albanais effectuent le transfert des choses à travers "trois mains" (le transféreur - *dorzon* - l'acquéreur). Cela les protège contre la rupture unilatérale des contrats, la non exécution de l'obligation *stricti verbis*, l'éviction et la transformation du contrat en délit.

L'apparition de *res mancipi* tire ses origines dans les sociétés tribales, où le sponson, en tant que personne de confiance commune, remplace la protection fournie plus tard par le mécanisme du pouvoir d'Etat. La procédure de *sponson* et de *mancipatio* prévient les meutes et les vendettas dans les communautés tribales méfiantes.

Mots clé: *Contrats. – Sponson. – Mancipatio. – Pretor. – Fides. – Res mancipi.*